

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार

वर्ष ६, अंक १४]

गुरुवार, जून २६, २०१४/आषाढ ५, शके १९३६

[पृष्ठे ६, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ४४

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २५.—मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ आणि मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६ निरसित करण्याकरिता व तत्संबंधित किंवा तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी अधिनियम. पृष्ठे १-६

दिनांक २५ जून २०१४ रोजी माननीय राज्यपालांनी संमती दिलेला महाराष्ट्र विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी, याद्वारे, प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.

ह. बा. पटेल,
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र शासन,
विधी व न्याय विभाग.

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २५.

(माननीय राज्यपालांची संमती मिळाल्यानंतर “महाराष्ट्र शासन राजपत्रात” दिनांक २६ जून २०१४ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम.)

मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ आणि मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६ निरसित करण्याकरिता व तत्संबंधित किंवा तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी अधिनियम.

१९२० चा ज्याअर्थी, प्राथमिक शिक्षणाचा विकास व प्रसार सुनिश्चित करण्याच्या प्रयोजनांकरिता, मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ आणि मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६ हे अधिनियमित करण्यात आले होते आणि ते महाराष्ट्र राज्याच्या विविक्त क्षेत्रांमध्ये लागू करण्यात आले होते ;
१९५२ चा हैद्राबाद ४०.
१९५६ चा म. प्र. २३.

आणि ज्याअर्थी, उक्त अधिनियमांच्या तरतुदींमध्ये एकरूपता नव्हती ;

आणि ज्याअर्थी, भारताच्या संविधानामध्ये, संविधान (शहाऐंशीवी सुधारणा) अधिनियम, २००२ याद्वारे सहा ते चौदा वर्षे वयोगटातील सर्व मुलांना मूलभूत हक्क म्हणून मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण देण्याची तरतूद करण्याकरिता अनुच्छेद २१क समाविष्ट करण्यात आला आहे ;

आणि ज्याअर्थी, उक्त सांविधानिक सुधारणेची अंमलबजावणी करण्याकरिता भारत सरकारने, बालकांचा २००९ चा ३५. मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ हा अधिनियमित केला असून, तो दिनांक १ एप्रिल २०१० पासून अंमलात आणलेला आहे ;

आणि ज्याअर्थी, उक्त केंद्रीय अधिनियमामुळे उक्त राज्य अधिनियमांच्या काही तरतुदी निरर्थक झालेल्या होत्या ;

आणि ज्याअर्थी, महाराष्ट्र राज्यामध्ये प्राथमिक शिक्षण पद्धतीमध्ये एकरूपता आणण्याच्या आणि बालकांचा २००९ चा ३५. मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ याच्या तरतुदींची काटेकोर अंमलबजावणी करण्याच्या हेतूने, शासनाला उक्त राज्य अधिनियमांचे निरसन करणे इष्ट वाटले ;

आणि ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

आणि ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांसाठी, मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, महाराष्ट्र १९२० चा १५. प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ आणि मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६ हे निरसित करण्यासाठी व तत्संबंधित किंवा तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी १९४७ चा ६१. महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल १९५२ चा हैद्राबाद ४०. त्यांची खात्री पटली होती ; आणि, म्हणून, त्यांनी दिनांक १ जुलै २०१३ रोजी, मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण, महाराष्ट्र १९५६ चा ४०. प्राथमिक शिक्षण, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण व मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण (निरसन) अध्यादेश, २०१३ हा म.प्र. २३. २०१३ चा प्रख्यापित केला होता ; महा. ११. अध्या. ११.

आणि ज्याअर्थी, उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे इष्ट आहे ; त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या चौसष्टाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.

१. (१) या अधिनियमास, मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण व मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण (निरसन) अधिनियम, २०१३, असे म्हणावे.

(२) तो, दिनांक १ जुलै २०१३ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

व्याख्या.

२. (१) या अधिनियमात संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(क) “ शासन ” याचा अर्थ महाराष्ट्र शासन, असा आहे ;

(ख) “ स्थानिक प्राधिकरण ” याचा अर्थ,—

(एक) महानगरपालिकेने चालविलेल्या शाळांच्या संबंधात, मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ चा ३. १९४९ चा किंवा, यथास्थिति, महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, यांअन्वये घटित केलेली महानगरपालिका ; ५९.

(दोन) जिल्हा परिषदेने चालविलेल्या शाळांच्या संबंधात, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत १९६२ चा समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये घटित केलेली जिल्हा परिषद ; महा. ५.

१९६५ चा
महा. ४०.

(तीन) नगर परिषद, नगर पंचायत किंवा, यथास्थिति, औद्योगिक नगरी यांनी चालविलेल्या शाळांच्या संबंधात, महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगर पंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ अन्वये घटित केलेली नगरपरिषद, नगर पंचायत किंवा औद्योगिक नगरी ;

(चार) अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये स्थानिक प्राधिकरण म्हणून समजले जाणारे अन्य कोणतेही प्राधिकरण,

असा आहे ;

१९२० चा १५.
१९४७ चा ६१.
१९५२ चा
हैद्राबाद ४०.
१९५६ चा म.
प्र. २३.

(ग) “ निरसित अधिनियम ” याचा अर्थ, मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ व मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६, असा आहे.

(२) या अधिनियमात वापरण्यात आलेले परंतु व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना निरसित अधिनियमांमध्ये जे अर्थ अनुक्रमे नेमून दिलेले असतील तेच अर्थ असतील.

२०१४ चा
महा.
२५.

३. (१) मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण व मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण (निरसन) अधिनियम, २०१३ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश “ उक्त अधिनियम ” असा करण्यात आला आहे) याच्या प्रारंभानंतर,—

सन १९२० चा अधिनियम क्रमांक १५, सन १९४७ चा अधिनियम क्रमांक ६१, सन १९५२ चा हैद्राबाद अधिनियम क्रमांक ४० व सन १९५६ चा मध्यप्रदेश अधिनियम क्रमांक २३ यांचे निरसन व व्यावृत्ती.

१९२० चा १५.
१९४७ चा ६१.
१९५२ चा
हैद्राबाद ४०.
१९५६ चा
म. प्र. २३.

(क) मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण अधिनियम ;

(ख) महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण अधिनियम ;

(ग) हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५२ ; आणि

(घ) मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९५६,

निरसित होतील.

(२) उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकास व तेव्हापासून,—

(क) निरसित अधिनियमांन्वये व त्यांखाली केलेल्या नियमांन्वये घटित केलेली शाळा मंडळे, स्थानिक समित्या किंवा इतर कोणत्याही समित्या किंवा मंडळे त्यांचा संबंधीत पदावधी समाप्त झाल्यानंतर विसर्जित होतील आणि सदस्य आपली पदे रिक्त करतील ; अशी शाळा मंडळे, स्थानिक समित्या किंवा इतर कोणत्याही समित्या किंवा मंडळे, ही स्थानिक प्राधिकरणाच्या अधीक्षण, निदेश आणि नियंत्रणाखाली काम करतील ;

(ख) संबंधित स्थानिक प्राधिकरणास, अशा प्राधिकरणाच्या आवश्यकतेप्रमाणे व त्याला लागू असलेल्या कायद्याच्या तरतुदीनुसार, शाळा मंडळे, स्थानिक समित्या किंवा इतर कोणत्याही समित्या किंवा मंडळे घटित करता येतील ;

(ग) उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी, शाळा मंडळे व स्थानिक समित्या यांच्याकडे निहित असलेल्या सर्व जंगम व स्थावर मालमत्ता, आणि त्यामध्ये असलेले कोणत्याही स्वरूपाचे व प्रकारचे हितसंबंध हे, अशा प्रारंभाच्या लगतपूर्वी अंमलात असलेल्या किंवा अस्तित्वात असलेल्या सर्व मर्यादा व शर्ती आणि कोणतीही व्यक्ती, मंडळ किंवा प्राधिकरण यांचे हक्क किंवा हितसंबंध यांना अधीन राहून, संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडे हस्तांतरित केले असल्याचे मानण्यात येईल आणि ते संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडे निहित होतील ;

(घ) उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी, शाळा मंडळे व स्थानिक समित्या यांनी घेतलेली आणि अशी कोणतीही शाळा मंडळे व स्थानिक समित्या यांच्या नावे कायदेशीररीत्या अस्तित्वात असलेली सर्व कर्जे, दायित्वे व आबंधने, संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडून चुकती करण्यात येतील व त्यांची पूर्तता करण्यात येईल ;

(ड) उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी, शाळा मंडळे व स्थानिक समित्या यांच्या सेवेत असलेल्या प्रत्येक कर्मचाऱ्याला संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडे हस्तांतरित करण्यात येईल, आणि अशा कर्मचाऱ्यांचे वेतन व सेवेच्या विद्यमान अटी व शर्ती ह्या, स्थानिक प्राधिकरणाकडून त्यात यथोचितरीत्या फेरबदल किंवा सुधारणा करण्यात येईपर्यंत तशाच पुढे सुरू राहतील :

परंतु, उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी, अशा कर्मचाऱ्याला लागू असलेल्या सेवेच्या शर्तीमध्ये त्याचे नुकसान होईल अशा रीतीने बदल करण्यात येणार नाहीत ;

(च) निरसित अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या शाळांमधील आणि वेळोवेळी काढलेल्या शासकीय आदेशानुसार नियुक्त केलेल्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचे वेतन व सेवेच्या विद्यमान अटी व शर्ती ह्या, शासनाकडून अशा शर्तीमध्ये यथोचितरीत्या फेरबदल केला जाईपर्यंत किंवा त्यात सुधारणा केली जाईपर्यंत, विद्यमान शासकीय धोरणानुसार पुढे चालू राहतील :

परंतु, उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी अशा कर्मचाऱ्याला लागू असलेल्या सेवेच्या शर्तीमध्ये त्याचे नुकसान होईल अशा रीतीने बदल करण्यात येणार नाहीत ;

(छ) निरसित अधिनियमान्वये व त्यांखाली केलेल्या नियमान्वये, राज्य शासनाने नियुक्त केलेले संचालक, सह संचालक, उप संचालक, शिक्षणाधिकारी, उप शिक्षणाधिकारी, यासारख्या अधिकाऱ्यांकडे सोपविलेल्या कर्तव्यांसह त्यांची रचना ही, शासनाकडून त्यामध्ये यथोचितरीत्या फेरबदल किंवा सुधारणा केली जाईपर्यंत तशीच सुरू राहिल ;

(ज) निरसित अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या शाळांच्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना देय असलेला भविष्यनिर्वाह निधी, उपदान, निवृत्तिवेतन व इतर लाभ निरसित अधिनियमांखालील व त्यांखाली केलेल्या नियमान्वये विद्यमान धोरणानुसार संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडून चालू ठेवण्यात येतील व त्यांना प्रदान करण्यात येतील ;

(झ) निरसित अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या शाळांना देय असलेली अनुदाने व भाडे, शासनाकडून विद्यमान धोरणात यथोचित फेरबदल किंवा सुधारणा करण्यात येईपर्यंत, निरसित अधिनियमांखालील व त्याअन्वये केलेल्या नियमांखालील विद्यमान धोरणानुसार, शासनाकडून देण्यात येतील ;

(ञ) निरसित अधिनियमान्वये ठेवलेला प्राथमिक शिक्षण निधी, संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाकडे हस्तांतरित होईल ;

(ट) स्थानिक प्राधिकरणांना लागू असलेल्या कायद्याच्या तरतुदीनुसार त्यांच्याकडून चालविल्या जाणाऱ्या शाळांच्या संबंधात, संबंधित स्थानिक प्राधिकरण हे अर्थसंकल्प तयार करील ;

(ठ) महानगरपालिकेने चालविलेल्या शाळांच्या संबंधातील अधीक्षण, तपासणी व नियंत्रण, यांचे अधिकार हे, संबंधित महानगरपालिका आयुक्ताकडे व त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेल्या इतर दुय्यम अधिकाऱ्यांकडे असतील ; आणि नगरपरिषदा, नगर पंचायती व औद्योगिक नगरी आणि जिल्हा परिषदा यांनी चालविलेल्या शाळांच्या संबंधात असे अधिकार हे, संबंधित मुख्य अधिकाऱ्याकडे किंवा, यथास्थिति, मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याकडे व त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेल्या इतर दुय्यम अधिकाऱ्यांकडे असतील ;

(ड) शाळांची स्थापना, अभ्यासक्रम, परीक्षा, प्रशासन व इतर संबंधित बाबी या बालकांचा मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ याच्या तरतुदींना अधीन असतील ; २००९ चा ३५.

(ढ) बालकांचा मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ याच्या तरतुदींशी विसंगत नसतील असे, उक्त अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी निरसित अधिनियमांच्या व त्यांखाली केलेल्या नियमांच्या संबंधात शासनाने दिलेले सर्व निदेश किंवा आदेश हे, शासनाने त्यात फेरबदल, सुधारणा किंवा ते रद्द केल्याखेरीज पुढे अंमलात आणि लागू राहतील ; २००९ चा ३५.

(ण) निरसित अधिनियमांखालील कोणत्याही प्राधिकरणासमोर, सेवाशर्तीच्या संबंधात दाखल केलेली व प्रलंबित असलेली निरसित अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या शाळांच्या कर्मचाऱ्यांची सर्व अपीले, शासनाकडून नवीन प्राधिकरण स्थापन केले जाईपर्यंत, अशा प्राधिकरणापुढे सुरू राहतील व ती त्यांच्याकडून निकालात काढण्यात येतील.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये अधिनियमांच्या निरसनाचा पुढील बाबींवर परिणाम होणार नाही,—

(क) निरसित अधिनियमांच्या पूर्वीची कार्ये किंवा त्याखाली यथोचितरीत्या केलेल्या किंवा होऊ दिलेल्या कोणत्याही बाबी ;

(ख) निरसित अधिनियमांखाली संपादित केलेला, प्रोदभूत झालेला किंवा पत्करलेला कोणताही करार, संविदा, अधिकार, विशेषाधिकार, आबंधन किंवा दायित्व ;

(ग) निरसित अधिनियमांखाली केलेल्या कोणत्याही अपराधाच्या संबंधात, लादलेली कोणतीही शास्ती, केलेली जप्ती किंवा शिक्षा ;

(घ) उपरोक्तप्रमाणे असा कोणताही करार, संविदा, अधिकार, विशेषाधिकार, आबंधन, दायित्व, शास्ती, समपहरण किंवा शिक्षा यांबाबत करण्यात आलेले कोणतेही अन्वेषण, कायदेशीर कार्यवाही अथवा उपाय ; आणि जणू काही हे निरसित अधिनियम निरसित करण्यात आलेले नव्हते असे समजून, असे कोणतेही अन्वेषण, कायदेशीर कार्यवाही अथवा उपाय करता येतील, पुढे चालू ठेवता येतील किंवा अंमलात आणता येतील ;

(ङ) शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या आदेशांनुसार शाळा मंडळे व स्थानिक समित्या यांनी केलेल्या कोणत्याही नेमणुका ; आणि

२००९ चा ३५.

(च) बालकांचा मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ याच्या तरतुदींना अधीन राहून, निरसित अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या शाळा.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, “ शाळा मंडळे ” व “ स्थानिक समित्या ” या शब्दप्रयोगांचा अर्थ, पोट-कलम (२) च्या खंड (क) अन्वये विसर्जित केलेली मंडळे व समित्या, असा आहे.

१९०४ चा १.

(४) या अधिनियमात अन्यथा तरतूद केली असेल ते खेरीज करून, निरसनाच्या परिणामाबाबत, महाराष्ट्र सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम याच्या कलम ७ च्या तरतुदी लागू होतील.

२००९ चा ३५.

४. राज्य शासनास, या अधिनियमाच्या कलम ३ च्या तरतुदींबाबत स्थानिक प्राधिकरणासाठी वेळोवेळी शासनाला योग्य वाटतील अशी, आणि बालकांचा मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ याच्या तरतुदींशी विसंगत नसतील अशी मार्गदर्शक तत्वे घालून देता येतील आणि असे निदेश देता येतील.

निदेश देण्याचा अधिकार.

५. (१) या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना कोणतीही शंका किंवा अडचण उद्भवल्यास, शासनास राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे प्रसंगानुरूप, ती शंका किंवा अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनांसाठी त्यास आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी, या अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसेल अशी कोणतीही गोष्ट करता येईल :

शंका किंवा अडचणी दूर करण्याचा अधिकार.

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी संपल्यानंतर, असा कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढण्यात आलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल.

सन २०१३ चा
महाराष्ट्र अध्यादेश
क्रमांक ११ याचे
निरसन व व्यावृत्ती.

६. (१) मुंबई शहर प्राथमिक शिक्षण, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण, हैद्राबाद सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण व २०१३ चा महा.
मध्यप्रदेश प्राथमिक शिक्षण (निरसन) अध्यादेश, २०१३ हा, याद्वारे, निरसित करण्यात येत आहे. अध्या. ११.

(२) असे निरसन झाले असले तरी, उक्त अध्यादेशाद्वारे केलेली कोणतीही कृती किंवा कार्यवाही
(काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा आदेश यांसह) ही, या अधिनियमाद्वारे करण्यात आलेली कोणतीही
कृती, कार्यवाही किंवा यथास्थिति, काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा दिलेला आदेश असल्याचे
मानण्यात येईल.